

HALKEVLERİ (1932'den 1951'e)

People's Houses from 1932 to 1951

Dr. Yavuz ÖZDEMİR*
Elif AKTAŞ**

ÖZ

Bu araştırmanın amacı 1932 yılında kurulan ve işlevsel olarak büyük işler başarmış olan Halkevlerinin önemini ortaya koymaktır. Dönemin şartları içerisinde hem halk hem de devlet için hizmet etmiş olan Halkevleri çeşitli kaynaklardan da yararlanılarak incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada Halkevlerinin açılış yılı olan 1932 yılından başlayarak kapanış tarihi olan 1951 yılına kadar geçen dönemde Halkevlerinin yaptığı faaliyetler ve halk eğitimindeki rolü ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışma sonucunda Halkevlerinin hem eğitim açısından hem de toplumu bütünleştirme ve demokratikleşme açısından önemli hizmetlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak CHF ile olan yakınlığı nedeni ile çok partili dönemde kapatılmaya mahkûm olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Halkevi, yetişkin eğitimi, inkılapların ve ideolojinin içselleştirilmesi

ABSTRACT

The aim of this study is to point out the importance of the people's houses which were established in 1932 and functionally succeeded great accomplishments. People's houses which served for both public and state under the circumstances of the age were analyzed by benefiting from various sources. In the study, the activities that people's houses performed from 1932 which is the establishment year of them to 1951 which is the closing year of them and their important role on public education.

As a result of the study, it was determined that people's houses served to a great extent in terms of both democratizing and unifying society and education. But they were condemned to be closed because of its fondness of CHF.

Key Words: People's house, adult education, internalizing the revolutions and ideologies

Giriş

Çalışmanın konusunu teşkil eden Halkevlerini incelemeye başlamadan önce Türk milletinin yakın tarihteki yaşantısına kısaca değinmek konunun anlaşılır kılınması açısından gereklidir.

Batı karşısında kendisini "mükemmel" olarak gören Osmanlı İmparatorluğu zihniyet daralması yaşaması, gelişen dünya koşullarına gereken şekilde yaklaşmaması sonucunda giderek zayıflamıştır. Osmanlı İmparatorluğu savaş meydanlarında aldığı ağır yenilgiler sonucunda durumunun farkına varmış,

* Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

** Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı.

bir dizi reform ve ıslahat yapmıştır. Ancak yeterli kaynağın olmaması, istikrarsızlık ve yaşanan süreçteki hareketlilik sebepleri ile istediği sonucu alamadığı gibi milletleşme sürecine giren gayr-i Müslim ve Müslim unsurların ayrılıkçı hareketlerine maruz kalmış ve alınan tedbirlerin yetersizliği sonucunda yıkılma sürecine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu 1914-1918 yılları arasında cereyan eden I. Dünya Savaşı'na Almanya, Avusturya Macaristan ve Bulgaristan'dan oluşan İttifak Grubu'nun yanında girmiştir. Söz konusu savaşın sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun dâhil bulunduğu İttifak Grubu'nun yenilmesi ile birlikte toprakları önceden yapılmış olan paylaşım projeleri doğrultusunda işgal edilmeye başlanmıştır. Yaşanan bu süreç içerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğini yaptığı Millî Mücadele Hareketi doğmuş ve bu hareket 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile sonuçlanmıştır. Bu bağlamda Türk milleti I. Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçları arasında yer alan cumhurleşen dünyaya dâhil olurken aynı zamanda artık bir ulus devlet olma niteliğini de kazanmıştır.

Millî Mücadele'nin galibi Türkler olmasına rağmen Batılı güçlerin Anadolu toprakları üzerindeki iddiaları sona ermemişti. Aynı zamanda Türk milletine karşı önyargılar devam ediyordu. Hatta Türklerin *sarı ırka* mensup oldukları iddiası halen daha ileri sürülebiliyordu. Bunun yanı sıra Anadolu'nun ilk sahiplerinin kendi ataları olduklarını iddia ederek toprak talebinde bulunuyorlardı. Batılı güçlerin bu iddialarına karşılık vermek ve haksızlıklarını ortaya koymak için, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu gibi kurumlar kurulmuş, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi çalışmalar yapılmış, millî tarihçilik anlayışı doğrultusunda çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. Türk milletine şanlı bir geçmişe sahip oldukları, atalarının geçmişte hep önemli işler başardıkları, dünyaya medeniyeti yayan millet oldukları fikri aşılana çalışılmış ve bu bağlamda da milliyetçilik kutsiyet kazanmıştır.

Dönem çalışmaları ile hedeflenenlerden birisi de Türk milletini ve devletini zamanın çağdaş yapıları ile aynı seviyeye getirmek ve saygınlık kazanmalarını sağlamaktır. 1920'li ve 1930'lu yıllardaki Türk milleti profilini çizdiğimizde okumuş yazmış nüfus ile dinamik yani genç nüfusun yıllarca süren savaşlarda kaybolduğu görülmektedir. Bundan dolayı yeni devletin kalkınması ve dünya konjonktüründe yerini alması için öncelikle bilinçli ve eğitilmiş bir halka ihtiyacı vardı. Bu bağlamda Halkevleri hem yetişkin eğitimi açısından hem de toplumsal değişimden kaynaklanan ihtiyaçları karşılaması açısından önemli kurumlar olarak hayat bulmuşlardır.

Halkevleri resmî olarak 1932 yılında kurulmuştur. Ancak kökenlerini daha eskiye Türk Ocakları'na kadar götürmek mümkündür. Çünkü Halkevlerinin işleyiş ve faaliyetlerine bakıldığında Türk Ocakları ile benzerlikler gösterdiği

görülmektedir. Bu durum bazı kesimlerin Halkevlerini Türk Ocakları'nın devamı olarak nitelendirmesine neden olmaktadır.

Türk Ocakları ve Kapatılışı

Osmanlı İmparatorluğu çeşitli etnik grupları bünyesinde barındıran bir devlettir. Devletin kuruluşundan 1750'lere kadar bu durum ciddi anlamda herhangi bir problem yaratmamıştır. Fakat 18. yy'ın sonlarına doğru özellikle de 1789 tarihli Fransız İhtilali'nin dünyaya tanıttığı milliyetçilik akımı, çok halklı devletlerin tümünü etkilediği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemiştir. Milliyetçilik akımının bir sonucu olarak azınlıklar devletten ayrılma mücadelesine girişmişler ve teker teker hedeflerine ulaşmışlardır. Bu ayrılıkçı hareketler Batılı güçler tarafından da destek görmüştür. Bu gelişmeler sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nda da Osmanlılık fikri ile Osmanlı birliği altında, İslamcılık fikri ile İslam birliği altında ve II. Meşrutiyet döneminde de Türk aydınları öncülüğünde Türkçülük fikri ile devletin esas unsuru olan Türklere dayanarak devlet kurtarılmaya çalışılmıştır.

Dünyayı saran milliyetçilik akımından Osmanlı İmparatorluğu da olumsuz yönde etkilenmeye başlayınca, II. Meşrutiyet döneminde Türk aydınları devletin kurtuluşunu, devletin aslı unsuru olan Türklerin ön plana çıkarılmasında görmüşlerdir. Bu görüş askeri tıbbiye öğrencileri arasında da rağbet görmüş ve tıp öğrencileri milliyetçilik fikrini ön plana çıkaracak bir cemiyetin kurulması için çalışmalara girişmişlerdir. Bu bağlamda bir program ve bu programa uygun olarak hazırladıkları bildiriye dönemin aydınlarına iletmışlerdir. Bu bildiriye Türklerin her yönden geliştirilmesinin zarureti ve bu vazifeyi yerine getirecek bir cemiyetin kurulması gerektiği vurgulanmıştır. Görüşmeler sonucunda Türk Ocakları 3 Temmuz 1911 tarihinde fiilen kurulmuştur.¹ Ocakların resmi olarak kuruluşu ise millî duyguları geliştirme ve ilerlemeyi hedef edinen bir grup üniversite öğrencisi ve aydın tarafından 1912 yılında gerçekleştirilmiştir.²

Ocakların amacı millî duyguların ve millî dilin gelişmesini sağlayarak halkın kültür seviyesini yükseltmektir. Bunu yaparken de eğitim faaliyetlerinden, konferanslardan, tiyatrodan ve sosyal yardım faaliyetlerinden yararlanmışlardır.³ Ocaklar bu doğrultudaki amaçlarını ve yapacağı faaliyetleri Nizamnamesi'nde de bildirmiştir. Ocağın hedefi Türk milletinin gelişmesi ve Orta Asya'daki Türkler

¹ Yusuf Sarınoy, "İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi", Türkler Ansiklopedisi, C. 14, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 825.

² François Georgeon, (Çev. Ali Berktaş), *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, YKY, İstanbul 2006, s. 39.

³ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 219.

ile birleşmek yani “Turan”a ulaşmaktır. Ocağın marşında geçen “*Mabedimiz Türkocağı, kâbemiz de yüce parlak Turandır.*”⁴ ifadesi bunun en önemli göstergelerinden birisidir.

Türk Ocakları’nın İttihat ve Terakki ile açık bir şekilde bağlantısı olmasa da Ocaklar, İttihat ve Terakki’nin fikirlerinin gençler arasında yayılması konusunda hizmet etmişlerdir.⁵ Yine Ocaklar, İttihat ve Terakki Partisi’nin önde gelen isimlerinden maddi ve manevi yardım görmüşlerdir.⁶

Dönemi içerisinde önemli faaliyetler gösteren Türk Ocakları çalışmalarını özellikle millî dil ve millî tarih konuları üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Bütün Türk dünyası ve dünya Türklüğü, Ocakların ilgi alanı içerisindeydi.⁷ Bu dönemde ilk defa kadınlar ve erkekler Ocaklarda verilen konferanslara birlikte katılmışlardır. Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra işgallere karşı silahlı mücadele fikri ilk defa Ocaklarda dile getirilirken yine İzmir’deki ünlü Maşatlık ve İstanbul’daki Sultan Ahmet Mitingleri’nin örgütlenmesinde de Ocaklar önemli roller üstlenmişlerdir.⁸ Millî Mücadele doğrultusunda da önemli faaliyetlerde bulunan Ocaklar, İstanbul’un işgali ile birlikte çalışamaz hale gelmişler ve kapatılmışlar, Millî Mücadele sonrasında 1923 yılında tekrar açılmışlardır. 1924 yılındaki tüzüğünde Ocakların, fırka siyaseti ile uğraşmayacakları ve hiçbir üyenin Ocağı siyasi emellerine alet edemeyeceği, ancak üyelerin belirli kurallara uyarak Ocak dışında siyasi kanaatlerine göre çalışmakta serbest olacakları beyan edilmiştir.⁹

Ocaklar, Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerine devam etmişlerdir. Mustafa Kemal, Ocakların bir kısmını ziyaret etmiştir. Mustafa Kemal bu ziyaret esnasında bazı Ocaklardan övgü ile bahsetmiş bazılarını da eleştirmiştir. O yıllarda Türkiye’de bulunan İngiliz Büyükelçisi S. G. Clerkin, Ocakların önemine ve başarısına değinmiş, Ocakların geçmişte önemli çalışmalarda bulduklarını, bugün ve gelecekte de önemli kurumlar olarak devam edeceklerini belirtmiştir.

⁴ Neşe Gurallar Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yay., İstanbul 2003, s. 64.

⁵ Tefik Çavdar, “*Halkevleri*”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 4, İletişim Yay. 1983, s. 878.

⁶ Şeraffetin Zeyrek, *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yay., Ankara 2006, s. 13.

⁷ Hamdullah Suphi’nin Yeni Mecmua’da yayımlanan 15 Haziran 1923 tarihli söyleşisindeki “*Kaşgar, Türkistan, Kırım, Bakü, Azerbaycan [...]. Bütün Türk memleketleri ile aramızda gönül ve fikir birliği vardır, biz onların saadetleriyle mesut oluruz, onlar bizi arar ve bulurlar, biz onları arar ve buluruz*”⁷ ifadelerinden de Ocakların faaliyet alanlarının “Bütün Türklük” olduğu kanaatine varılabilmektedir. Bkz. Füsün Üstel, “*Türk Ocakları*”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4-Milliyetçilik, İletişim Yay, İstanbul 2002, s. 264.

⁸ Zeki Arıkan, “*Halkevlerinin Kuruluşu ve Temel İşlevi*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C. 6, S. 23, s. 263.

⁹ Zeyrek, a. g. e., s. 13.

Fakat Büyükelçi bu tespitinde yanılacaktır. Çünkü Ocaklar 1931 yılında yani büyükelçinin bu tespitinden bir yıl sonra kapatılacaktır.¹⁰

Ocaklar, milliyetçilik fikrinin hâkim olduğu kuruluşlardı. Yeni devlet ise inkılâpların halka ulaştırılmasını ve benimsetilmesini amaç edinmişti. Bu nedenle milliyetçilik ve halkçılığın bir arada bulunduğu yeni kurumlara ihtiyacı vardı. Çünkü yeni devletin temellerini oluşturan ilkelerden birisi de Halkçılıktı." Devlet ideolojisinin ve inkılâpların felsefesinin halka benimsetilmesi hedefleniyordu. Yönetim, Türk Ocakları'nı halka yeterince ulaşamamakla suçluyordu. Yani kendisine tâbi ve fırka ile bütünleşmiş bir kurum istiyordu. Böylece Türk Ocakları'nın vazifesini tamamladığı ima edilmeye başlanmıştı. Henüz 1925 yılında Necmettin Sadık (Sadak)'ın "... Bu milli devlet mekanizması arasında, hem milleti hem devleti Türk olan bu uzviyet içinde "Türk Ocağı"nın bir mânâsı var mıdır? "Osmanlı Devleti" içinde "Türk Ocağı"nın bir mânâsı vardı. Fakat bugün ne bu ismin, ne bu teşkilatın hikmet-i vücudu kalmamıştır. Daha doğrusu, bu teşkilatın gayeleri tahakkuk etmiş vazifesi hitama ermiştir. Eğer yaşamakta devam etmek istiyorsa, gayesini, vazifesini, hattâ ismini değiştirmek mecburiyetindedir."¹² şeklinde geçen yazısında Ocakların devrini tükettiğini ve yaşamak istiyorsa birtakım değişikliklere gitmesi gerektiğini ifade ettiğini görüyoruz.

1927 yılında toplanan Türk Ocakları IV. Kurultayı'nda değiştirilerek kabul edilen Türk Ocakları Tüzüğü'nün 2. Maddesi " *Türk Ocağı'nın maksadı, millî şuurun kuvvetlendirilmesine, medenî ve sihhî tekâmülün teminine ve millî iktisadın inkişafına çalışmaktır. Türk Ocaklarının fiilen iştigal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahiline münhasırdır.*" şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan bu değişiklikte söz konusu tarihe kadar Türk Ocakları Tüzüğü'nün 2. Maddesi'nde amaç belirtirken kullanılan "Türkler" veya "bütün Türkler" sözcükleri kaldırılmıştır. Tüzüğün 2. Maddesi'nde görüldüğü üzere "Türk Ocakları'nın iştigal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dâhiline münhasırdır" ifadesi yerleştirilerek Türk Ocakları'nın tarihinde en büyük yapı değişikliği yapılmıştır.¹³ 2. Madde ile birlikte 3. Madde'de de bir değişiklik yapılarak "Türk Ocakları'nın devlet siyasetinde Cumhuriyet Halk Fırkası ile beraber olduğu"¹⁴ tespiti yapılmıştır. 2. Madde'deki değişiklik Türk-Sovyet ilişkilerine bağlı olarak

¹⁰ Georgeon, a. g. e., s. 39.

¹¹ Sarıncay, a. g. m., s. 830.

¹² *Akşam*, 3 Mayıs 1925, Akt. Ahmet Cemil Ertunç, *CUMHURİYETİN TARİHİ Yaşadıklarımızın Dünü-Bugünü*, Pınar Yay., İstanbul 2005, s. 284.

¹³ İbrahim Karaer, *Türk Ocakları ve İnkılâplar*, Ankara Ün. Türk İnkılâp Tarihi Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1989, s. 52-53.

¹⁴ Karaer, a. g. t. , s. 52-54.

düşünülebilir ise de 3. Madde'de yapılmış bulunan değişiklik Ocakların çalışma alanının daraltılarak CHF* ile bütünleşme doğrultusunda ilk adımın atıldığı konusunda dikkat çekmektedir. Bunlara rağmen Ocaklılar zaman zaman sınırları aşarak Türk dünyasına karşı ilgilerini ortaya koymaya devam etmişler ve CHF'nin istediği tarzda bir bütünlüğe yaşamayarak kısmî özerkliklerini korumuşlardır.¹⁵

Türk Ocakları'ndan farklı bir kurumun zihinlerde yer etmesi üzerine 1931 yılında Halkevleri için sinyaller verilmeye başlandı. Basında bu konuya yer verildi ve yeni kurulacak olan kurumdan bahsedildi. Hatta Türk Ocakları'nın durumu ile ilgili olarak 24 Mart 1931 tarihinde Çankaya'da bir toplantı yapıldı. Toplantının sonucunda Mustafa Kemal tarafından verilen demeç Ocakların, Halk Fırkası ile birleşmesi kararını içeriyordu. Bu durum Ocak mensupları tarafından üzüntü ile karşılanmıştı.¹⁶ Ocakların Fırka ile birleştirilmek istenmesi iki kurum arasında gerginlik yaşanmasına neden olmuş ve sonuçta Ocaklar 10 Ocak 1931 tarihinde kendi kendini feshetmek zorunda kalmışlardı. Mal varlıkları da Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmiştir.¹⁷ F. Georgeon, CHF'ye devredilen 121 Ocak binasından 77'sinin yerel Fırka şubelerine, 44'ünün ise Halkevlerine dönüştürüldüğünü belirtmektedir.¹⁸

Ocakların kapatılması ile ilgili olarak birkaç neden ileri sürülmektedir. Bunlardan birincisi ülke düzeyine yayılamamış, halk eğitimini ve inkılâpları halka götürmede gereken çabayı göstermemiş olmaları; ikincisi Sovyet Rusya'daki Türkler ile fazla ilgilenmesi ve bu durumun da Sovyet Rusya'yı rahatsız etmesidir. 16 Mart 1921 tarihinde imzalanmış bulunan, resmî adıyla "*Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması*" olarak imzalanan ve diplomasi literatüründe Moskova Antlaşması adıyla bilinen Antlaşmanın 8. Maddesi, Sovyetler tarafından dile getirilerek Ocakların faaliyetlerinden şikâyetçi olunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak söz konusu Antlaşmanın ilgili maddesi şöyledir: "*Bağıtlı Taraflar, toprakları üzerinde karşı taraf ülkesinin ya da ona bağlı topraklardan birinin*

* Partinin ismi 1935 yılına kadar Cumhuriyet Halk Fırkası şeklinde adlandırılırken, 1935 yılından itibaren Cumhuriyet Halk Partisi olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle makalede hem fırka hem de parti terimleri kullanılmıştır.

¹⁵ Hamdullah Suphi, Ocaklara karşı yapılan eleştirilere cevap vermek amacıyla 15 Kasım 1930 tarihinde yaptığı konuşmasında Ocak üyelerini ve gençleri, Bolşevizm'e karşı harekete geçirmeye çalışmıştır. Bu durum da Sovyetler Birliği ile Ocaklar arasındaki çekişmenin bir örneğini teşkil etmektedir. Bkz. Üstel, a. g. e., s. 356.

¹⁶ Nurcan Toksoy, *HALKEVLERİ Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Kitabevi, Ankara 2007, s. 25.

¹⁷ Ertan Aydın, *The Peculiarities of Turkish Revolutionary Ideology In The 1930s: The Ülkü Version of Kemalism, 1933-1936*, A PhD Dissersation, Bilkent University, Ankara, September 2003, p. 94 ; Murat Küçükkuşurlu-Mehmet Okur, *Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri*, Derya Kitabevi, Trabzon 2007, s. 10.

¹⁸ Georgeon, a. g. e., s. 70.

hükümeti rolünü üstlenmek savında bulunan örgüt ve grupların kurulmasını ya da yerleşmesini ve öteki ülkeye karşı savaşım amacıyla olan grupların yerleşmesini hiçbir zaman kabul etmemegi yükümlenir. Türkiye ve Rusya, Kafkasya Sovyet Cumhuriyetleri için de karşılıklı olmak koşulu ile özdeş yükümlülük üstlenirler (...)." Dönemin şartları içerisinde bu madde "Türkiye'de Beyaz Ordu artıkları ve Musavatchıların RSFSC'de de Türk Komünistlerle İttihatçıların barındırılması anlamına geliyordu."¹⁹ Ne var ki bu madde ucu açık ifadeler içerdiğinden Ocaklardan rahatsızlıkla ilgili olarak kullanılabilmiştir. Üçüncü ve asıl neden ise Ocakların siyasetten uzak kalacaklarını beyan etmelerine rağmen gitgide siyasete dâhil olmaları ve Cumhuriyet Halk Fırkası'na karşı yazıları ve verdikleri üyeler ile Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemeleriydi.²⁰ Bir de Türkçülüğü esas alan Ocakların Güneydoğudaki aydınlara önyak olması ve bu aydınlardan Mustafa Kemal'e mektup göndererek bu tür ocakları kendi etnik kimlikleri ile kurmayı talep etmeleri de Ocakların kapatılmasındaki bir diğer neden olarak gösterilmektedir.²¹ Böyle bir durum çok kısa süre önce kurulmuş olan ve temellerini sağlamlaştırıp, halkı ile bütünleşme çabaları gösteren yeni devletin bekası açısından tehlike arz edebilirdi.

Ocakların nasıl kapandığı ya da kapanmak zorunda bırakıldığı tartışma konusu olmuştur. İsmet İnönü, Ocakların kapatılmasını kendi yetkililerinin sağladığını söylerken Hamdullah Suphi bunu yalanlayarak Ocakların zorla kapatıldıklarını ileri sürmektedir. Hamdullah Suphi birçok cemiyetin kapatıldığını bunun nedeninin ise bütün bu cemiyetleri tek partinin emrinde bir elde toplamak olduğunu, Rusya'daki Narodnıdom ve Almanya'daki Hitler Yugend teşkilatını örnek olarak göstererek, amacın bunlar gibi şefin hâkimiyetini sağlamak olduğunu belirtmiştir.²²

Türk Ocakları ister kendi istekleri ile kapatılmış olsun isterse kapatılmak zorunda bırakılmış olsun gerçek şudur ki ülkede millî fikirlerin, millî dilin ve millî tarihin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuş, faaliyette bulunduğu dönemlerde önemli işlere imza atmışlardır. Ancak 1930'lu yıllara gelindiğinde devrini tükettiği düşünülmüş ve yerine daha işlevsel alternatif bir kurum düşünülmüştür. Bu kurumun adı Halkevi olarak belirlenmiştir.

¹⁹ Melek Fırat, "Sovyetlerle İlişkiler", (Ed. Baskın Oran), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1, İletişim Yay, İstanbul 2001, s. 174.

²⁰ Zeyrek, a. g. e., s. 14-15.

²¹ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu HALKEVLERİ*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000, s. 91.

²² Ertunç, a. g. e., s. 285.

Halkevlerinin Doğuşuna Yol Açan Etkenler

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan yıkıntının üzerinde yeni bir devlet kurulmuş ve yeni bir felsefe benimsenmişti. Millî Mücadele'nin silahlı safhasının zafer ile sonuçlanması ve ardından gerçekleşen birtakım diplomatik gelişmelerden sonra sıra ülkenin çağdaştırılmasına gelmişti. Bu amaçla siyasi, hukuki, toplumsal, ekonomik vb. alanlarda arka arkaya inkılâplar gerçekleştirildi. Fakat birkaç problem mevcuttu. Bunlardan birisi 1929 yılında gerçekleşen dünya ekonomik bunalımıydı. Bu ekonomik bunalım Türkiye'de de olumsuz etkilerini göstermeye başlamış ve zaten savaş yıllarından kaynaklanan ekonomik rahatsızlıkları daha da artırmıştı. Diğer bir problem de yapılan inkılâpların halka yeterince ulaşamamış olmasıydı. Devletin öncü kadrosu son derece yoğun olduğu için halk arasına yeterince giremezken²³ halk da çok fazla bilinçli değildi. Okuma yazma oranı düşük, iletişim araçları ise yetersizdi. Bu nedenle yapılan yenilikler halka hem zamanında ulaşmadığı gibi hem de halk tarafından yeterince algılanamıyordu. Hatta ülkenin ücra köşelerinde padişahlığın hâlâ devam ettiğini sanarak yaptığı yurt gezilerinde Mustafa Kemal'e padişahım diye hitap edenler dahi bulunmaktaydı. Bu durum halk ile devlet arasındaki kopukluğu gösteriyordu. Mustafa Kemal 1930 yılında çıktığı yurt gezisinde bu kopukluğu iyice fark etmiş ve bir dizi önlemler alma yoluna gitmiştir ki Halkevleri de bunlardan birisidir.

1930 yılında yaşanan SCF deneyimi de halk arasındaki hoşnutsuzluğun bir göstergesi olmuştur. SCF kısa sürede büyük bir halk desteği elde etmiş ve belediye seçimlerinde de hatırı sayılır bir başarı kazanmıştı. Bu durum yönetici CHF ile halk arasındaki kopukluğun bir emaresi olmuştu. Bu kopukluğu dolduracak köprülere ihtiyaç vardı. Bu amaçla halk ile devleti ve halk ile aydınları bütünleştirmek, inkılâpları ve düşünce sistemini halka götürmek, yeni rejim için halk desteği sağlamak gayesiyle bir dizi faaliyetlere geçildi. Çünkü bir rejim için kitle desteğinin olmaması demek ciddi bir problemin varlığı anlamına gelmektedir. Sartori'ye göre tek partili devletler toplumu daha fazla politize etmeye ihtiyaç duyarlar. Tek partiler iddialarından dolayı kendilerini kanıtlama ve haklı çıkarma iddiasındadırlar.²⁴ Genç cumhuriyette ihtiyaç duyulan vatandaş tipi eğitilmiş, modern, inkılâpları anlamış, rejimin ilke ve düşünce sistemini benimsemiş bir bireydi. Yeni devletin bu ideal vatandaş eşliğinde gelişip büyümesi için Millet Mektepleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Halkevleri ve Halkodaları gibi çeşitli kurumlar açılmıştı.

²³ Çeçen, a. g. e., s. 77.

²⁴ Sefa Şimşek, "People's Houses as a Nationwide Project For Ideological Mobilization in Early Republican Turkey, Turkish Studies, Vol. 6, No. 1, March 2005, p. 75.

Halkevlerinin Açılışı

Rejimin yerleşmesi için atılan adımların sonuçlarından biri olan Halkevleri²⁵ halkı pozitivist dünya görüşü doğrultusunda eğitmek, yeni rejimi destekleyecek yeni bir siyasi kültür oluşturmak, halkın kaynaşarak birbirini anlayan ve fikir alışverişinde bulunan insanlar haline gelmesini sağlamak, gençleri zararlı alışkanlardan uzak tutmak, sağlıklı nesiller yetiştirmek, halkı modern bir zihniyete kavuşturmak, köy ile kent arasındaki farkı ortadan kaldırmak ve hem köylerde hem de kentlerde yetişkin eğitimini gerçekleştirmek, cehaleti yok etmek, milliyetçi, laik ve halkçı fikirleri aşılacak gibi nedenlerle açılmıştır. Bunlar açılış nedenlerinden sadece birkaçını teşkil etmektedir. Nedenlerin sayısını artırmak mümkündür. Halkevlerinden beklenen görev Cumhuriyetçilik, Laiklik, Demokrasi, Halkçılık vb. değerleri halka kazandırması ve halk arasında yerleşmiş olan imtiyazlılıkları ortadan kaldırmasıydı.²⁶ Bu kültür kurumunda herkes bir şeyler öğrenecek, bir şeyler öğretecek ve bilgi alışverişinde bulunacaktı. Yani Halkevleri kültür inkılâbının alt yapısının oluşturulmasında önemli roller üstleneceklerdi.

SCF deneyiminin halktaki hoşnutsuzluğu ortaya çıkarması, yeni devletin halkın devleti olduğunun anlatılması ve yetişkin eğitimi ihtiyacı gibi nedenlerden dolayı işlevsel kurumlar gereksinimi doğmuş ve Halkevlerinin kurulmasına karar verilmişti.

Halkevlerinin açılması fikri aslında Türk Ocakları'nın hayatiyetini devam ettirdiği günlere kadar gitmektedir. 1925 yılında Ocakların, Halkevine dönüşmesi bağlamında görüşler ileri sürülmüştür. İstanbul Türk Ocağı tarafından 10 Ekim'de yapılan kongrede İdare Heyeti'ne Ocakların bir kulüpten ziyade Halkevi olması önerisini içeren bir rapor verilmiştir.²⁷ Geçen çeşitli konuşmalarda Ocakların devrini tükettiği, inkılâplar ve düşünce sistemi doğrultusunda çalışacak yeni bir kuruma ihtiyaç olduğu sık sık vurgulanmıştır. Mustafa Kemal 1931 yılı kışında çıktığı yurt gezisinin Aydın durağında Aydın Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş ve burada Ocak mensupları ile görüşmüştür. Mustafa Kemal bu ziyaret esnasında geçen konuşmalarında Ocaklardan kaynaklanan memnuniyetsizliğini açıkça ortaya koymuştur.²⁸ Halkevleri ile ilgili ilk haberler

²⁵ E. Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 2006, s. 282.

²⁶ Emel Ültanır-Gürcan Ültanır, "Estonya, İngiltere ve Türkiye'de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar", Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, S. 1, Mersin 2005, s. 9.

²⁷ Üstel, a. g. e., s. 166-167.

²⁸ "Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları", <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>

Evlerin açılışından bir yıl, Türk Ocakları'nın kapanmasından yaklaşık üç ay önce basında yer almaya başlamıştır. *Cumhuriyet* gazetesindeki "Büyük Halkevleri tesis edilecek" başlığını taşıyan haberde, halkı bir araya toplamak ve kültürel gelişimini sağlamak için bu tesislerin kurulacağından bahsedilmektedir.²⁹ Yine 2 Ocak 1931 tarihli *Milliyet* gazetesinde de Halkevlerinin kurulacağı, evlerin 1500 kişilik olacağı, içerisinde kütüphane, sinema vb. bulunacağı, konferanslar verileceği bilgileri yer almaktaydı.³⁰ Henüz Ocaklar kapanmadan basında çıkan bu haberler Ocaklara alternatif olarak düşünülen yeni bir kurumun tasarlanmış olduğunu ortaya koymaktadır.

1931 yılında Türk Ocaklarının kendini feshetmesinden sonra 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında CHF'nin III. Büyük Kongresi toplanmıştır. Bu kongre aldığı kararlar açısından öneme haizdir. Çünkü bu kongrede altı ilke³¹ ve bu altı ilkeye dayanan bir program kabul edilmiştir.³² İkinci olarak alınan kararda ise kapatılmış olan Türk Ocakları'nın bütün mal varlığı CHF'ye devredilmiştir. Kongrede görüşülen konulardan birisi de Türk Ocakları'nın kapatılması ile doğan boşluğun nasıl doldurulacağıydı. Aslında bu boşluğun nasıl doldurulacağı önceden tasarlanmıştı. Nitekim Halkevleri ile ilgili haberler Ocak ayından itibaren basında yer almaya başlamıştı. Şimdi bunu karara bağlamak, resmî hale getirmek zamanıydı. Çünkü gençlerin ve halkın eğitilmesi gerekiyordu.³³ Yeni devletin eğitim ve kültür alanındaki amacı halk eğitimiydi. Bu hedefe sadece şehirler değil köylerde dâhil edilmişlerdi. Bu bağlamda Halkevleri kapatılan Köycülük

²⁹ Zeyrek, a. g. e., s. 15.

³⁰ "Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları", <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>

³¹ Georgeon, a. g. e., s. 70.

³² Ahmet Sözen, "Changing Fundamental Principles in Turkish Foreign Policy Making", March 2006, p. 5.

³³ "Yurttaşların çalışma gücünü artırmak, yaşayış seviyesini yükseltmek, milli ve insani erdemlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında veya yanında yapılan eğitim ve öğretim çalışmaları" olarak tanımlanan halk eğitimi (bkz. MEB, 1991, Akt. Mehmet Yapıcı, <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=122>) hem halkın çeşitli alanlarda bilgi edinerek gelişmesini sağlarken hem de toplumsal anlamda bir dönüşümü kapsamaktadır. Halk eğitimi yani halka doğru gidiş düşüncesi II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren başlamıştır. Amaç halkı bilinçlendirmek ve zayıf olan devlete sahip çıkmasını sağlamaktır. Halka doğru gidiş düşüncesi Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Paşa önderliğinde daha sistematik bir hal almıştır. Halkın kültür, siyaset, sanat, meslek hayatı gibi her alanda bilgi sahibi olarak faaliyet göstermeleri hedeflenmiştir. Bütün halk okuma-yazma bilecek ve hayatın her alanı için gerekli olan zorunlu bilgileri öğrenecektir. "Cumhuriyetin ilk yıllarında halk eğitiminin temel amacı; milli kültür birliğinin sağlanması, vatandaşlık eğitiminin sağlanması ve ülkemizin ihtiyaç duyduğu vatandaş tipinin yetiştirilmesi olmuştur." (bkz. Nida Bayındır, <http://uvt.ulakbim.gov.tr>) Böylece modern dünyanın gerektirdiği bilgilere sahip olan halk ülkesinin de modern dünyada yer almasına katkıda bulunacaktır.

Cemiyeti'nin görevini de üstlenmişti.³⁴ Bu nedenle Halkevlerinde halk terbiyesi düşüncesinden yola çıkmıştı. Yetişkin eğitimi o dönemde dünya çapında bir öneme haizdi. Her devlet vatandaşını eğitmeyi ve bu eğitim sayesinde birlik oluşturmayı amaçlamıştı. Yetişkin eğitime olan ihtiyaç Türkiye'de de baş gösterince çeşitli aydın ve memurlar konu ile ilgili kurumları incelemeleri için Avrupa'ya gönderilmişlerdi.³⁵ Bu isimlerden Selim Sırrı (Tarcan) İsveç'e giderken, Vildan Aşir (Savaşır) de Çekoslovakya'ya gitmiştir. Bunlar Türkiye'ye buldukları bölgelerdeki kurumlar hakkında bilgiler veren raporlar göndermişlerdir³⁶ ve bu raporlar doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. Nitekim Reşit Galip bir konuşmasında bu konuyu *"Uzak yakın birçok memleketin mümasil kültür ve gençlik teşekkülleri tetkik edilmiş, fakat hiçbirisi taklit olunmamıştır."*³⁷ sözleri ile ifade ederken bir konuşmasında ise Halkevlerinin teşekkülünde Türk Ocakları'ndan da yararlandığını belirtmiştir. Yapılan çalışmalar Halkevlerinin önemli araştırmaların sonucunda ortaya çıktığını göstermektedirler.

Ertan Aydın *"CHP 1931'deki Kongresi'nde halk yığınlarını daha "aydın" bir evreye dönüştürme misyonuna sahip, yeni bir Kültürel Devrim Kurumu kurmayı kararlaştırdı"* ifadesini kullanmıştır.³⁸ Halkı daha *"aydın"* hale getirmeyi amaçlayan Halkevlerinin açılması teklifi CHF'nin III. Büyük Kongresi'nde gündeme getirilir ve teklif Kongre'nin 17. 5. 1931 tarihli celsesinde oy birliği ile kabul edilir.³⁹ Bu kararla birlikte, halkı eğitmeyi, inkılâpları ve düşünce sistemini benimsetmeyi amaçlayan ve kısa sürede ülkenin en ücra köşelerine kadar ulaşacak olan Halkevlerinin kurulması resmîyet kazanmıştır.

Artık resmîleşen kararın ardından açılış için hazırlıklara başlanmıştır. Halkevlerini kurma görevi 1932 Eylül'ünde Maarif Vekilliğine atanacak olan Reşit Galip'e verilmiştir. Çalışmalara başlayan Reşit Galip, Ankara Türk Ocağı binasında bir toplantı düzenlemiş ve dönemin önemli isimleri bu toplantıdaki yerlerini almışlardır. Toplantıya katılan isimler Şevket Süreyya (Aydemir), Recep (Peker), Hasan Cemil (Çambel), Cevdet (Nasuhi), İsmail Hüsrev (Tökin), Vildan

³⁴ Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, (Çev. Niyazi Berkes), Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2010, s. 103.

³⁵ M. Asim Karaömerlioğlu, *"The People's Houses and the Cult of the Peasant in Turkey"*, Middle Eastern Studies, Vol. 34, No. 4, Turkey before and after Atatürk: Internal and External Affairs (October, 1998) Taylor&Francis, Ltd., p. 69.

³⁶ Çeçen, a. g. e., s. 81-82.

³⁷ Gurallar Yeşilkaya, a. g. e., s. 70.

³⁸ Aydın, ibid., p. 95.

³⁹ *"Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları"*, <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>

Aşır (Savaşır) gibi ünlü isimlerden oluşmaktadır. Toplantı sonucunda konu ile ilgili bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyon Halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiştir.⁴⁰ Bu komisyonda Şevket Süreyya (Aydemir) ve İsmail Hüsrev (Tökin) gibi 1927'de TKP'ye üyelikten dolayı tutuklanmış kişilerin bulunması manidardır. Bunlar "*Mazlum Milletler Teorisi*"ni ortaya koyan Türkçü Sosyalist Sultan Galiyev'in talebeleri idiler. Nitekim 1932'den itibaren Türk İnkılâbı'nın teorisini yapmak misyonunu yüklenen Kadro Hareketi'nin öncüleri oldular. Zaman içerisinde Halkevleriyle düşünsel olarak bir devamlılık da yakalayabildiler.⁴¹

Söz konusu fikirlere sahip olan Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev'in Halkevleri Tüzüğü hazırlama komisyonunda bulunması kısmen düşüncelerinin ilgili metne yansması sonucunu doğurmuştur. Reşit Galip ve arkadaşlarının 1932 yılında hazırladıkları ilk *Halkevleri Teşkilât, İdare ve Mesai Talimatnamesi* özetle şu şekilde idi:⁴²

Halkevleri firkalı olsun olmasın herkese açıktır, yönetici kesim fırka mensubu olmalıdır. Memurlar idare heyetlerine girebilirler. Evlerin açılış kararı Fırka İdare Heyetine, tesis, şekil ve düzenlemesi ise vilayet idare heyetlerine aittir. Ankara Halkevi Reisi, Fırka Umumî İdare Heyeti tarafından seçilmektedir.

Halkevi açmak için şube faaliyetlerine uygun unsurlar ve bunların çalışması için bina, para vb. gibi maddi kaynaklar gerekmektedir. Bir Halkevinin açılabilmesi için en az üç şubenin çalışabilir olması lazımdır. Masrafları vilayet fırka heyetlerince temin edilir. Yapılacak bağışlar Halkevi idare heyetince kabul edilebilir. Halkevleri salonları CHF ilkelerine aykırı olmayan ve diğer partilerle ilgili olmayan bütün toplantılara açıktır. İçki ve oyuna izin verilmez. Protokol yoktur, sadece Cumhurbaşkanına, TBMM Başkanına, Başbakanına, vali, kaymakam, nahiye müdürleri ve bölgenin en büyük komutanına yer ayrılmaktadır.

Halkevlerinin çalışmaları ile ilgili olarak Fırka Genel Sekreterliği'ne üç ayda bir rapor gönderilir. Vatandaşların eğilimlerine göre bir çalışma alanı bulabilmeleri için dokuz şube oluşturulmuştur. Her şubenin bir kayıt defteri olmaktadır.

Yine bu talimatnameye göre Evlerde belirli zamanlarda balolar düzenlenebilirdi. Ev ve Fırka üyeleri düğün ve nişanlarını Halkevlerinde

⁴⁰ Arıkan, a. g. m., s. 268.

⁴¹ Daha geniş bilgi için bkz. Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994.

⁴² "Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları", <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>

yapabilirlerdi. Sıradan günlerde içki kullanılması yasak olmasına rağmen balo ve törenlerde yerli içkiler kullanılabilirdi.⁴³

Yapılan hazırlıklar sonucunda ilk Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde 14 merkezde açılmıştır. Bu merkezler Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun'du. Aslında bunlar açılışa kadar hazırlıkları tamamlanabilen Halkevleri idiler. Antalya, Bilecik, Edirne, Gaziantep, Giresun, Silifke, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Ordu, Rize, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Trabzon, Van, Yozgat ve Zonguldak'taki Halkevleri ise 19 Şubat tarihine yetişemeyip 24 Haziran 1932 tarihinde açılan Evlerdir.⁴⁴ Eklenen bu 20 yeni ev ile birlikte Halkevlerinin sayısı 1932 Haziranı itibarıyla 34'e yükselmiştir. Ev sayısındaki bu artış, Halkevlerinin kısa sürede tüm ülkeye yayılacağına bir belirtisi olmuştur.

Halkevlerinin açılışı adı geçen 14 ilde büyük coşku ile kutlanmıştır. Açılış törenlerine hem CHF'nin hem de halkın ilgisi büyük olmuştur. Evlerin herkese açık olması nedeni ile açılış törenlerinde Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı, ilin valisi ve en üst rütbeli komutanı dışında herhangi bir kimseye davet gönderilmemiştir.⁴⁵ Bu durum 1932 tarihli Halkevleri Talimatnamesi'nde yer almaktadır. Ankara Halkevindeki açılış töreninde önce Recep Peker daha sonra ise Reşit Galip birer konuşma yapmışlardır. Recep Peker'in yaptığı konuşma Halkevlerinin neden kurulduğunu açıklar niteliktedir. Peker, Evlerin düzenli eğitim-öğretimin yanında halk eğitimi ve terbiyesini icra etmek için kurulmuş olduğunu ifade eder.⁴⁶ Peker açılış konuşmasında, itinalı bir kültür çalışması ile millî birliği yükseltmenin hedeflendiğini, bu sırada milletleşip, milletçe kaynaşmak için mekteplerin dışında yetişkin eğitime önem verilmesi, birlikte çalışma fikrinin ve alışkanlığının oluşturulmasının lazım geldiğini belirtmektedir.⁴⁷ Recep Peker burada özetle milletleşme ve kültürel gelişmenin önemine değinmiştir. Reşit Galip ise Halkevlerine neden ihtiyaç duyulduğundan ve Halkevi talimatnamesindeki maddelerden bahsetmiştir.⁴⁸ Konuşmaları açılış törenleri takip etmiş, akabinde piyesler sahnelenmiş ve açılış şiirleri okunmuştur. Açılışla ilgili olan bu faaliyetler sadece Ankara Halkevi'nde değil, diğer 13 merkezdeki Halkevlerinde de gerçekleştirilmiştir. 14 merkezde de aynı programın

⁴³ Zeyrek, a. g. e., s. 29.

⁴⁴ Toksoy, a. g. e., s. 42.

⁴⁵ Zeyrek, a. g. e., s. 22-23.

⁴⁶ Aydın, ibid., p. 95.

⁴⁷ Toksoy, a. g. e., s. 32.

⁴⁸ "Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları", <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>

takip edilmesi Halkevlerinin açılışına verilen önemi ve koordineli hareket edildiğini göstermektedir.

Açılış törenlerinde yapılan konuşmalardan da anlaşılacağı gibi Halkevlerinin amacı inkılâpları ve altı ilkeyi yaymak, halkı eğitmek, hem halk arasında hem de halk ile devlet arasında kaynaşma meydana getirmektir. Yapılan Halkevleri nitelendirmelerine baktığımızda da şu hususlardan bahsedildiğini görmekteyiz:

William H. Jansen, *“Halkevleri 1932’de Atatürk ve onun Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kurulan yetişkin eğitimi cemiyeti ve kültürel merkez idiler. Onlar, ülkenin her yerinde şehirlerde, kasabalarda ve hatta küçük köylerde bile yerleşen, hükümet himayeli ve destekli merkez idiler.”*⁴⁹ diye tanımlarken dönemin Başbakanı İsmet İnönü ise *“Halkevleri siyasal bir müessese değildirler. Sosyal ve kültürel kurumlardır.”*⁵⁰ diye tanımlamaktadır. *“Halkevi isminde ileri sürüldüğü gibi, bir saray ya da malikâne evi değildir, bu her tür sınıf çatışmasına tamamen karşı ve derinden halkçı olan Türk insanının toplandığı ulusal bir kurumdur. Orada “sen” ya da “ben” yoktur; “biz” vardır. Siyasal ve sosyal bir şekilde yüksek rütbeli vatandaş ve bir köylü ya da bir işçi dirsek dirseğe (yan yana) oturur; onlar birbirleriyle konuşurlar.”*⁵¹ Yapılan tanımlar Halkevlerinden beklentileri ve işleyişini ortaya koymaktadır. Halkevleri kaynaşmanın sağlanacağı merkezler olarak tasarlanmışlardır. Bu nedenle Halkevleri kurulacağı zaman yetişkin eğitiminin dünyadaki örnekleri incelenmiş ve bunlardan yararlanılmıştır. 1930’ların dünyasındaki yetişkin eğitimi kurumlarına baktığımızda Alman eyaletlerinde *“Yurttaşevi”* veya *“Hemşirevi”*, köylerinde ise *“Toplumevleri”* nin mevcut olduğu görülmektedir. Bu kurumların amacı halkı konferanslar, kurslar gibi faaliyetler ile her yönden eğitmek, tembel ve uyuşuk olmaktan kurtararak zararlı alışkanlıklardan uzak tutmaktır.⁵² Macaristan’da Macar Ulusal Kültür Cemiyeti, Uranya Cemiyeti, İşçi Jimnazları, Çiftçi Dernekleri; Çekoslovakya’da Mozarih, İtalya’da Dopolavaro, İngiltere’de Halk Eğitim Cemiyeti, Meksika’da köylerde mevcut olan ve köylüye hayatın her alanıyla ilgili eğitim veren Cada del peuble (halkın evi) gibi kurumlar mevcuttu.⁵³

Bütün bu kurumların yanında Anıl Çeçen, Fransız Devrimi sırasında halk okulu görevi yapan, devrimciler ile aydınların fikir alış verişini yaptıkları, halkın da

⁴⁹ William H. Jansen, *“Turkish Folklore an Introduction”*, The Journal of American Folklore. Vol. 74, No. 294, Folklore Research around the World: A North American Point of View (Oct.Dec., 1961), p. 355.

⁵⁰ Zeyrek, a. g. e., s. 18.

⁵¹ Şimşek, ibid, s. 78.

⁵² Çeçen, a. g. e., s. 78-79.

⁵³ Gurallar Yeşilkaya, a. g. e., s. 70-71.

katılarak devrimin ilkeleri doğrultusunda bilinçlendirildikleri Jakoben Kulüpleri'nin de Fransız Devrimi'ni inceleyen ve Halkevlerini kuran Mustafa Kemal üzerinde etkili olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁴

Halkevlerinin kuruluşunda incelenen bütün bu kurum ve ülkelerin yanında hiç şüphesiz ki en etkili olanı Sovyet Rusya'dır. Çünkü Sovyet Rusya'da 1800'lü yılların ikinci yarısında başlayan ve Halkçılık anlamına gelen Narodnik hareket Türkiye'deki bazı aydınları da etkilemiştir. Bu harekette gönüllü gençler köy köy dolaşarak halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardır. İşte bu hareketten doğan Narodni dom (Halkevi) isimli kurumlardan esinlenilerek Türkiye'de de Halkevlerinin kurulduğu ileri sürülmüştür.⁵⁵ Hatta o dönemde Sovyet Rusya'ya seyahatte bulunan Falih Rıfki (Atay)'nın Türkiye'ye Narodni dom fikrini getirdiği iddia edilmektedir.⁵⁶ Falih Rıfki (Atay) bu gezisine ait anılarını "Yeni Rusya" isimli kitabında kaleme almış, cemiyet olma ve eğitim ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Rusyadan ben bir ders getiriyorum:

*Bu ders, Türk ihtilâlini organize etmek, yeni gençliği yetiştirmek, ve Türk cemiyetini bir kaç hamlede terbiye etmek usulleridir. Bu asırda cemiyetsiz yaşamak imkânsızdır; ne kapitalizm, ne Bolşevizm, ne sosyalizm, hiç biri, teknik ve makinenin ve elektriğin tarlaya kadar girmiş olduğu bir asırda, bütün cemiyet terbiye edilmiş olmaksızın, teessüs edemez; temel atamaz.*⁵⁷ diye yazarken yine eğitim ve yığın terbiyesi ile ilgili olarak şu satırları kaleme almaktadır:

*"... Bütün Türk cemiyeti bu asrın terbiyesini almadıkça, inkılâbın kökü havadadır.*⁵⁸ *"Hiç durmaksızın büyük yığının terbiyesine geçmek..."*⁵⁹ ifadeleri ile eğitim ve öğretimin önemine değinirken cemiyet olmanın, dönemin şartlarına uyum sağlamanın gerekliliğinden bahsetmektedir. Eser incelendiğinde Falih Rıfki'nin açık bir şekilde Narodni dom'dan bahsettiği görülmemektedir. Bununla birlikte yığın eğitimi sık sık vurgulanmıştır ki bu da Halkevlerinde hedef olarak alınan bir unsurdur. Halkevlerinin kuruluşunda dünyadaki modellerin örnek alındığı muhakkaktır. Ancak Sovyet Rusya ile ileri seviyede olan ilişkiler

⁵⁴ Çeçen, a. g. e., s. 82-83.

⁵⁵ DP döneminde Halkevlerinin kapatılması için öneriler verildiğinde H. Suphi Tanrıöver, Rusya'daki Narodni dom'un birebir karşılığının Halkevi olduğunu ileri sürmüştür.

⁵⁶ Zeyrek, a. g. e., s. 21-22.

⁵⁷ Falih Rıfki (ATAY), *Yeni Rusya*, Ankara 1931, s. 170.

⁵⁸ Falih Rıfki, a. g. e., s. 171.

⁵⁹ Falih Rıfki, a. g. e., s. 172.

bakımından Sovyet Rusya etkisinin ve geçmişteki deneyimlerinden dolayı da Türk Ocakları'nın etkisinin daha ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir.

Bir merkezde Halkevinin açılabilmesi için gerekli bazı şartlar vardır. Halkevleri, Fırka Genel Yönetim Kurulu kararı ile açılmaktaydı. Halkevinin açılma talebi il yönetim kurulu tarafından fırka merkezine iletilir⁶⁰ ve Fırka Genel Yönetim Kurulu'ndan olumlu bir karar çıkar ise faaliyetlere başlanırdı. Bir yerde Halkevi açılabilmesi için evin ihtiyacını karşılayacak bina ve para gibi maddi unsurlara önem verilmekteydi. Reşit Galip ve arkadaşları tarafından hazırlanan 1932 tarihli ilk Halkevleri Talimatnamesi'nde vatandaşların ilgisini çekmek ve kendilerine göre bir çalışma alanı bulabilmeleri için Halkevleri bünyesinde 9 şubenin kurulmasına karar verilmişti. Bu şubeler *Dil ve Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi* ile *Tarih ve Müze Şubesi*nden ibaretti. Şubeler millî dil ve millî tarih konularında önemli çalışmalar yapmışlardır. Bir taraftan da halkın kaynaşmasına ve modern dünyanın koşulları doğrultusunda eğitilmesine çalışmışlardır. Halkevi açılabilmesinin şartlarından birisi de bu 9 şubeden en az 3'ünün açılacak olan Halkevinin bünyesinde bulunmasıydı.⁶¹ Diğer bir açılış şartı ise her Halkevinin olduğu yerde bir kütüphane ya da okuma odasının oluşturulmasıydı.⁶² Bu şart Halkevi açmanın olmazsa olmazı idi. Eğer kütüphane ya da okuma odası oluşturacak imkân mevcut değilse hiç olmazsa bir kitaplık bulundurulması Halkevi açmak için yeterli görülüyordu. Kolay ulaşılabilecek bir yerde olmaları için kütüphanelerin alt katlarda yer almalarına özen gösterilirdi.⁶³ Bu durum Halkevlerinde hem halkın okumasının ve kendisini geliştirmesinin öncelikli hedeflerden birisi olduğunun hem de harf inkılabının halka götürülmesinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Halkevlerinin Yönetimi

Halkevlerinin yönetimine baktığımızda CHF ile olan bağlantıları göze çarpmaktadır. Parti ile Evler arasında her alanda olduğu gibi yönetim alanında da sıkı bir bağ vardır. Hatta Halkevlerinin en çok eleştiri aldığı ve kapatılmasında en büyük koz olarak kullanılan şey Parti ile Evlerin bu yakınlığı olmuştur. Cemil Koçak, CHF İl Başkanları'nın aynı zamanda Halkevi Başkanı olduklarını, son karar ile birlikte valilerin sadece Parti Vilayet İdare Heyeti Başkanı olmakla

⁶⁰ Küçükkuşurlu-Okur, a.g.e., s. 14.

⁶¹ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara 2004, s. 355.

⁶² Toksoy, a. g. e., s. 36.

⁶³ Ayşe Durukan-Türkan Ulusu Uraz, *"Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları"*, itüdergisi/a, mimarlık, planlama, tasarım, Cilt: 7, S. 1, Mart 2008, s. 46.

kalmadıklarını, aynı zamanda Halkevi Başkanı olduklarını ve belki de bu durumun önlenmesi için Halkevi Başkanlıkları için parti il yönetiminde seçim yapılmasının öngörüldüğünden bahsetmektedir⁶⁴. Daha sonra Halkevleri başkanları bölgenin parti örgütü tarafından seçilmeye başlanmıştır. Ancak Ankara Halkevi bu duruma dâhil değildi. Çünkü Ankara Halkevi merkezde yer alıyordu ve Halkevlerinin de merkezi konumundaydı. Buranın başkanı Genel İdare Heyeti tarafından seçilmekteydi.

1932 tarihli Halkevleri Talimatnamesi'ne göre Halkevi İdare Heyeti, şube komiteleri tarafından belirlenen birer temsilciden oluşmaktadır. İki yılda bir yapılan seçimlerde üyeler yeniden seçilebilme hakkına sahiplerdi. Halkevleri çalışma raporlarını üçer aylık periyotlarla Fırka Genel Sekreterliği'ne göndermek zorundaydılar. Milletvekilleri de Halkevlerini denetlemekle görevlendirilirdi.⁶⁵

Halkevlerinde kararlar oy çoğunluğu ile alınır, şayet oylar eşit olur ise başkanın oy kullandığı tarafın kararı geçerli olurdu.⁶⁶

Halkevlerine Üyelik

Evlere üyelik halka açık tutulmuştur. Evler tamamen siyasi kurumlar olarak tahayyül edilmemişler ise de Fırka Genel Merkezi'ne bağlı oluşları dikkat çekmektedir. 1932 tarihli Halkevleri Talimatnamesinde, Halkevlerinin Cumhuriyet Halk Fırkası'na kayıtlı olan ve olmayan bütün vatandaşlara açık olduğu, sadece Halkevi İdare Heyeti ve Şube İdare Komiteleri'ne üye olabilmek için Fırkaya mensup olunması gerektiği, memurların idare heyetlerine girmesinde bir sakınca olmadığı ifade edilmiştir.⁶⁷ Talimatnamede *"Halkevleri kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Bu itibarla halkevinin kapıları fırkaya kayıtlı olan ve olmayan bütün vatandaşlara açıktır."*⁶⁸ ifadesi yer almaktadır. Zaten birlik ve aidiyet duyguları oluşturmak için açılmış bir kurumda üyelik şartlarının olması da beklenilemezdi. Kurumun kapıları bütün halka açıktı, halkın evi idi.

Halkevi Binaları

Halkevi binalarında Cumhuriyet dönemi ile ilgili bilgiler ve mesajlar yer almıştır. Binalarda bulunan Parti sloganları, Altı Oklu bayraklar, Atatürk

⁶⁴ Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtina İle Temizlenir*, İletişim Yay., İstanbul 2009, s. 116.

⁶⁵ "Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları", <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>

⁶⁶ Zeyrek, a. g. e., s. 30.

⁶⁷ "Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları", <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>

⁶⁸ Halkevleri 1932-1935, s. 7, Akt. Arıkan, a. g. m., s. 269.

heykelleri, özdeyişler ve Türk Bayrağı gibi unsurlar Cumhuriyet dönemine ait sembollerdi. Binalar genellikle Cumhuriyet Meydanları'nda inşa edilmişlerdir. Bunun istisnası Mersin Halkevi binasıdır. Burada bina inşa edildikten sonra Cumhuriyet Meydanı oluşturulmuştur. Halkevleri binaları inşa edilirken bazı kişiler bu binaların daha içerilerde bahçede yapılması taraftarı olmuşlardır. Halkevleri binalarının özellikleri ve inşaları da Halkevinin bulunduğu bölgeye göre değişmiştir. Örneğin sahil şehirlerindeki evler deniz kenarında inşa ediliyorlardı. Yine cami ve kiliselere yakın bölgelerde de inşa edildikleri gözlemlenmektedir. Binaların balkonları hitabet amaçlı kullanılırdı ki, İtalya'daki Halkevlerinin balkonları da aynı amaçla kullanılıyorlardı. Evlerin bahçe ve teras gibi açık alanlarından ise özellikle yaz aylarında sinema, balo vb. etkinlikler için yararlanılırdı.⁶⁹

Halkevleri binalarının çeşitli bölümleri mevcuttu. Salon, idari kısım, kütüphane, jimnastik salonu ve açık alan olarak da meydan, bahçe ya da avlu bulunmaktaydı. Salonlar çeşitli aktiviteler için kullanılabilirlerdi. Balo, düğün ve nişan bu aktivitelerden bazılarıydı. Yine Halkevi binalarında temsil salonlarının bulunması, tiyatro ve temsil faaliyetlerinin hayat bulması bu binaların Cumhuriyet döneminin ilk binaları haline gelmesini sağlamıştır. Binalarda yer alan gardirop odası kısmı ise modern hayatın bir alışkanlığını halka kazandırmayı amaçlıyordu. Davetlere, salonlara dışarı kıyafetleri ile mantolar ile girilmemesi, bunların dışarıda çıkarılarak içeri girilmesi kazandırılmaya çalışılan alışkanlıktı.⁷⁰

Halkevlerinin Gelirleri

Halkevlerinin kira, elektrik, yakıt gibi belirli başlı giderleri vardı. Bu giderlerin karşılanabilmesi için parasal kaynaklara ihtiyaç duyuluyordu. Halkevlerinin gelirleri öncelikle yardımlardan, devlet bütçesinden ve bulunduğu bölgenin parti il örgütü tarafından karşılanırdı.

Halkevleri yıllık bütçe yapıp, bağlı buldukları yörenin parti örgütüne onaylatırlardı. Gelirlerinin büyük kısmını devletten gelen bölüm oluşturuyordu. Fakat devlet tarafından yapılan yardımlar bir süre sonra giderek yetersiz hale gelmeye başlayacaktır. Çünkü Halkevlerinin sayısı giderek artmaktadır. Dolayısıyla yardımlar giderek bölünmeye ve azalmaya başlamıştır. Bu nedenle 1946 yılında Halkevlerine giderlerini karşılamaları amacıyla paralı olarak balolar, müsamereler, geziler gibi etkinlikler düzenlemelerine ve sinema gösterimleri için odaların kiraya verilmesine müsaade edilmiştir.⁷¹ Mustafa Kemal 10 Kasım 1938

⁶⁹ Durukan-Ulus Uraz, a. g. m., s. 41-46.

⁷⁰ Durukan-Ulus Uraz, a. g. m., s. 45-46.

⁷¹ Zeyrek, a. g. e., s. 38-40.

tarihinde vefat edince vasiyeti üzerine menkul mallarından bir kısmı da Halkevlerine verilmiştir.⁷²

Halkevleri vergiden muaf tutulmuştur. CHF Genel Sekreterliği ise Halkevlerini gönderilen parayı gerekli yerlerde kullanmaları, tasarruflu olmaları gibi konularda uyarmıştır. Fakat gelirlerin büyük bölümünün devlet tarafından sağlanması özellikle çok partili dönemde eleştiri konusu olmuştur. Muhalefet olan Demokrat Parti, devletin olduğu iddia edilen ve devlet tarafından para tahsis edilen bu kurumdan kendilerinin yeterince faydalanamadıklarını ileri sürecektir.

Halkevlerinde Yayın ve Kütüphanecilik Faaliyetleri

Halkevlerinin en önemli faaliyetlerinden birisi de yayımları olmuştur. Çünkü Halkevlerinde neşredilen yayımlar günümüz çalışmaları için de ışık tutmakta, döneminin tarih, edebiyat, folklor vb. alanlarına ait bilgileri içermektedirler. Bu yayımlar pek çok ünlü isim için okul görevi görmüş ve kültürleşimi artırmışlardır.

Yayımlar, kitaplardan, broşürlerden ve dergilerden oluşmaktaydı. Ancak hem sayı bakımından hem de önem bakımından yayımlar arasında dergilerin ağırlıkta olduğu görülmektedir.

1940 tarihli Halkevleri Talimatnamesi'ne göre, Halkevlerinin kendi matbaalarını kurmaları yasaklanmıştı.⁷³ Bu nedenle yayımlar özel matbaalar tarafından yayınlanmış, bu durum ise basım alanında gelişmelere yol açmıştı.

Halkevlerinin çıkardığı dergilerin sayısı hızla artmıştır. Dergiler Evlerin sözcüleriydiler. Her Ev kendi dergisini çıkarma hakkına sahipti. Dergilerin yayımından Dil ve Edebiyat Şubesi sorumluydu. Dolayısıyla dergide kullanılan dilin anlaşılır ve açık olması, yazıların yayınlanmak için uygun olup olmadığı bu şubenin denetiminden geçiyordu. Dergilerin bir kısmı gerekli yerlere gönderildikten sonra, kalan kısmı Evlere gelir sağlamak için halka satılırdı. İnkılâpları ve düşünce sistemini iletmek de dergilere düşen bir görevdi.

Halkevlerinin yayımladığı en önemli dergi *Ülkü* dergisiydi. *Ülkü* Şubat 1933-Ağustos 1950 arasında kapsayan dönemde çıkarılmıştır. Dergide yayımlanan yazılar CHF'nin ideolojisini açıklamaları açısından önemliydiler.⁷⁴ Dergi eğitsel

⁷² Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Anı Yay., İstanbul 2007, s. 279.

⁷³ C.H.P. HALKEVLERİ Çalışma Talimatnamesi, Ankara 1940, s. 7-8.

⁷⁴ Çavdar, a. g. m., s. 882.

amaçlıydı. Ülkü dergisi Evlerin genel politikasını CHF'nin görüşlerine uygun olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte Ülkü'nün politikası ve görüşleri editöründen de etkilenmiştir. 1936 yılına kadar CHP Genel Sekreteri Recep Peker, Ülkü'nün editörlüğünü yürütmüştür. Peker döneminde Ülkü hızlı modernleşmeyi destekleyen radikal inancı dile getirirken, 1936'dan 1941'e kadar editörlük yapan Fuad Köprülü döneminde didaktik ve tarihi bir özellik kazanmıştır. 1941'den sonra ise derginin editörlüğünü yazar ve sanatçı kimliğine sahip olan Ahmet Kutsi Tecer üstlenmiştir. Tecer zamanında ise derginin içeriği edebiyat ve sanat konularının dâhil edilmesi ile birlikte zenginleştirilmiştir.⁷⁵

Ülkü hem Parti tarafından hem de Halkevleri tarafından ayrı bir öneme sahiptir. Parti Genel Sekreterliği bir tezkere yayınlamış, çıkacak olan bu derginin "Türkiye'nin en bilimsel, en değerli ve en halkçı dergisi olacağını" hem Halkevlerine hem de Halkevlerinin kollarına duyurmuştur. Ülkü'ye düşen görev Cumhuriyetin ilkelerini, fikirlerini bilimsel bir tarzda yaymak, halkın bunu benimsemesini, buna inanmasını sağlamaktır. Bu nedenle diğer Halkevleri dergilerine örnek olarak gösterilmiş, derginin editörlüğünü yürütenlerden halk ile bütünleşmeleri ve yetenekli gençleri yazı yazmaları için teşvik etmeleri istenmiştir. Nitekim Yaşar Kemal gibi önemli bir yazar ve Hulusi Köymen gibi ünlü bir siyasetçi bu dergilerden yetişmişlerdir.⁷⁶

Ülkü yayın hayatı boyunca düzenli çıkmış bir dergidir. Pratik bilgilerin ve inkılâpçı görüşlerin yayılmasında öncülük yapmış, diğer dergilere ve yayınlara rehberlik etmiştir. Derginin arka kapakındaki reklamlar bile propaganda içermektedir.⁷⁷

Halkevleri tarafından çıkarılan dergiler üzerinde içerik ve söylem gibi konularda denetleme yapılmıştır. Bu denetimler bazı dergilerin sıkılmasına ve çok partili hayata geçişle birlikte daha özgür yayınlar için kaybolmalarına neden olmuştur. Halkevlerinin kuruluşundan önce çıkmakta olan dergiler de Halkevlerine bağlanmışlardır. Bu olay ile birlikte bazı dergiler daha da gelişirken bazıları ise yetersiz olduklarından dolayı Halkevleri tarafından kabul edilmemişlerdir.

Kaliteleri birbirini tutmasa da dergiler sosyoloji, antropoloji ve günlük hayatla ilgili önemli bilgileri halka ulaştırmışlar ve derlenen kelimeleri yayınlamışlardır. Bunun yanında öğretmenler için de yazma fırsatı yaratmışlar,

⁷⁵ H. Kemal Karpat, "The Impact of The People's Houses on The Development of Communication in Turkey: 1931-1951", Die Welt des Islams, New Series, Vol. 15, Issue ¼ (1974), p. 71.

⁷⁶ Karpat, ibid., p. 72, 76.

⁷⁷ Zeyrek, a. g. e., s. 82-83.

lise öğretmenleri kendi bölgeleri ile ilgili halk kültürü konusunda araştırmalar yapmışlar ve bu araştırmalarını Halkevleri dergilerinde yayınlamışlardır.⁷⁸

Halkevlerinin diğer yayınları ise kitap ve broşürlerden oluşmaktadır. Bu yayınlar, edebiyat, folklor, tarih ve Evlerde verilen konferansları içermekteydiler. Hatta bu konferanslar çoğu zaman Halkevi dergileri ya da Ulus gazetesinde yayımlanmışlardır.⁷⁹ Halkevlerinden çıkan bu yayınlar kendilerinden sonrakiler için örnek teşkil etmişlerdir. Dönemin düşünce sisteminin yayılmasına yardım ederken günlük hayata yönelik bilgiler vermiş, bilimsel çalışmalar yapılmasına olanak sağlamış, birçok ünlü ismin yetişmesine vesile olmuşlardır.

Halkevleri kütüphaneleri, bilgili ve sorumluluk sahibi bir okuyucu kitlesi yetiştirmeyi amaçlamışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır. Kütüphaneler halkın okuma alışkanlığı kazandığı, öğrencilerin dersleri için referans kaynakları buldukları, boş zamanlarında ise ders çalışıp kitap okudukları yerler olmuşlardır. Bu kütüphanelerin önemlerinden birisi de tercüme edilmiş klasikleri ve yerli klasikleri bünyelerinde barındırmalarıydı. Buralarda klasiklerin okunmasına ayrı bir önem verilir hatta Ankara Halkevi, üniversite öğrencileri için kitap özetleme yarışmaları düzenlerdi. Bu yarışmalardaki amaç okunan metinleri ve bu metinlerdeki kelimeleri daha iyi anlamaktı. Milli Eğitim Bakanlığı bu yarışmalarda Stendhal ve Shakespear'in eserlerinin okunmasını öneriyordu.⁸⁰

Halkevi kütüphaneleri okuma alışkanlığı kazandırarak pek çok kitabı ve klasik eserleri halk ile buluştururken öğrencilerin ve gençlerin de vakitlerini değerlendirmelerini ve böylece zararlı alışkanlıklardan, zararlı çevrelerden uzak tutulmalarını amaçlamışlardır.

1940 Yılında Meydana Gelen Depremlerde Halkevleri

1940 yılında ülkenin bazı bölgelerinde depremler meydana gelmiştir. Halkevleri bu depremlerde halkın yardımına koşmuş, üzerlerine düşen görevleri yerine getirmişlerdir. Kelkit Çayı çevresinde meydana gelen depremde derhal deprem bölgesine koşulmuş, evleri yıkılan vatandaşlara kalacak yer sağlanmış, yaralıların hastanelere taşınmalarına yardım edilmiş ve halkın diğer ihtiyaçlarının teminine çalışılmıştır. Bu olay Sosyal Yardım Şubelerinin bu vb. doğal afetlere karşı önceden hazırlıklı bulunmaları konusunda bilinçlenmelerine neden

⁷⁸ Halil İnalçık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, Kırmızı Yay., İstanbul 2007, s. 185-186.

⁷⁹ Koçak, a. g. e., s. 377-378.

⁸⁰ Şehnaz Tahir Gürçağlar, *"The Politics and poetics of translation in Turkey"*, 1923-1960, Boğaziçi University, 2001, p. 117.

olmuştur.⁸¹ Yine Adapazarı depreminde de Halkevi salonu yararlılara tahsis edilmiştir.⁸² Böylece Halkevleri vatandaşlarda kötü günlerde de birlik olma ve yardımlaşma duygusunun gelişmesini sağlamış, gelebilecek doğal afetlere karşı önceden önlemler alınması konusunda vatandaşı bilinçlendirmişlerdir.

Halkevlerinin İnkılâplara Desteği

Halkevlerinin açılış nedenlerinden birisi de yapılan inkılâpların halka ulaşmasında yaşanan sıkıntıların gün yüzüne çıkmış olmasıydı. Halkevleri bu sıkıntıların giderilmesinde önemli bir vazife üstlenmiş, inkılâpları halka tanıtmaya yönelik çalışmalar yapmıştı. Örneğin Dil ve Edebiyat Şubesi Diyarbakır, Mardin, Mersin, Adana ve Gaziantep gibi şehirlerde Türkçe konuşma, okuma ve yazma kursları açarak dil ve alfabe alanındaki yeniliklere katkıda bulunmuşlardı.⁸³

Şapka İnkılâbı konusunda Kastamonu Halkevi çeşitli aktiviteler düzenlemiştir. Kastamonu'da 1935 yılından itibaren "*Atatürk'ün Kastamonu'ya Gelişleri ve Şapka İnkılâbı Bayramı*" kutlama programı yapılmaya başlanmıştır. Bu programların hazırlanması görevi Halkevine ait olmuş, 1934 yılında gerçekleştirilen törende Halkevi bandosunun öncülüğünde söylenen İstiklal Marşı ile başlayan kutlamalar Halkevi Süvari ve Bisiklet kolunun resmi geçişleri ile sona ermiştir. 1935 yılındaki kutlamalarda ise akşam Halkevi Temsil Kolu tarafından davet verilmiştir.⁸⁴

Yine Halkevleri, Soyadı Kanunu'nun çıkmasından sonra da Türkçe soyadları alınması için öncülük etmişler ve soyadı alma günleri düzenlemiştir. Görüldüğü gibi inkılâpların halka yeterice ulaşamadığından endişe edilirken, Halkevlerinin kuruluşundan sonra bu yolda önemli bir mesafe kat edilmiş ve Halkevleri modernleşmenin halka götürülmesinde önemli birer araç olmuşlardı.

Halkevlerinin Sayıları, Faaliyetleri ve Gelişimlerinin Yavaşlaması

Halkevleri ilk olarak 1932 yılının Şubat ayında 14 merkezde açılmıştı. Aslında açılışa yetişemeyen Evler de olmuştu. Sonuçta Halkevlerinin sayısı 1932 yılının sonunda 34'e ulaşmıştı. Halkevlerinin en hızlı geliştiği dönem ise 1932-1940 yılları arasında kapsayan dönemdi. 1932-1951 yılları arasında kapsayan dönemde Londra Halkevi de dâhil olmak üzere toplam 479 Halkevi bulunmaktaydı.⁸⁵

⁸¹ Çeçen, a. g. e., s. 154.

⁸² Uran, a. g. e., s. 328.

⁸³ Ö. Faruk. Huyugüzel, "*Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Halkevlerinin Rolü*", s. 395, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10212.pdf>

⁸⁴ Mehmet Serhat.Yılmaz, "*Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka İnkılâbı*", Kastamonu Eğitim Dergisi, C. 13, No: 1, s. 230.

⁸⁵ Durukan-Ulus Uraz, a. g. m., s. 41.

Halkevleri kısa sürede hem nitel olarak hem de nicel olarak gelişmişler ve önemli işlere imza atmışlardır.

Halkevlerinin hepsi aynı verimlikte çalışmıyorlardı. Bazı Halkevleri çok verimli olurken bazıları da hiç verimli olamamışlardı. Bunda Evlerin yöneticilerinin özellikleri, üyelerinin bilgi seviyeleri, üye sayısı, çevresel faktörler, maddi imkânlar vb. etkenler rol oynamıştır. Ancak şu bir gerçektir ki, 1938 yılından itibaren Evlerin eylemliliği giderek azalmaya başlamıştır. Halkevlerinin resmîyette merkezi yoktur. Ancak bu görev Ankara Halkevi tarafından yürütülmüştür. En önemli iki Halkevinden birisi Ankara Halkevi diğeri de Londra Halkevi'dir. Bunlar diğere evlerden farklı bir uygulamaya tabi tutulmuşlardır. Bu iki Evin başkanları doğrudan CHF Genel Yönetim Kurulu tarafından seçilirdi. Yine bu iki Ev raporlarını doğrudan Parti Genel Sekreterliğine gönderirler ve Parti Genel Sekreterliği ile doğrudan iletişime geçerlerdi.⁸⁶ Gerçekte Ankara Halkevi diğere Halkevleri için örnek teşkil etmiştir. Yarışmalar, sergiler ve oyunlar önce burada gerçekleştiriliyor sonra Anadolu'daki diğere Evlerde uygulanıyorlardı. Dönemin önde gelen isimleri burada halkla bütünleşiyorlar hem onlara bir şeyler öğretiyorlar hem de onlardan bir şeyler öğreniyorlardı. Ankara Halkevi üniversite öğrencileri için balolar ve geceler düzenliyordu. Bu sayede memleketlerinden uzakta olan öğrenciler için sıcak bir ortam sağlayarak onların yeni insanlar tanımalarına ve çevre edinmelerine olanak sağlıyordu. Ülkeyi ziyarete gelen yabancı devlet adamları da Ankara Halkevi'ni ziyaret ediyorlar ve buradaki etkinliklere katılıyor, Evlerin yönetimi ve işleyişi ile ilgili bilgiler alıyorlardı. Hatta bazı ülkeler kendilerine uyarlamak için araştırmalar yapıyorlardı. Mesela 1938 ilkbaharında ülkemize gelen Irak heyeti bu tarz araştırmalar yapmıştır.⁸⁷

Dış basının da Halkevlerine ilgisi yoğun olmuştur. Ünlü Fransız gazetesi *Figaro*, Halkevleri ile ilgili bir makale yayınlamıştır. Bu makale dış basının Halkevlerine olan ilgisini artırmıştır. Bu ilgi sonucunda İngiltere Dışişleri Bakanı Mr. Eden, Halkevlerine üye olmuş, 1948 yılında ise İngiliz Elçiliği Samsun Halkevinde bir sergi açmıştır.⁸⁸ Yurtdışındaki tek Halkevi ise 19 Şubat 1942 tarihinde Londra'da açılmış ve altı şubesi ile faaliyete başlamıştır.⁸⁹ Londra Halkevi, Ankara Halkevi'nden sonraki en önemli Halkevidir.

Halkevlerinin bu başarılı ve hızlı yükselişi 1940 yılına gelindiğinde yavaşlamış ve açılışı da azalmıştır. Bunun üç nedeni vardır. Bunlardan birincisi II.

⁸⁶ Zeyrek, a. g. e., s. 28.

⁸⁷ Çeçen, a. g. e., s. 142.

⁸⁸ Çeçen, a. g. e., s. 149-159, 171, 185.

⁸⁹ "Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları", <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>

Dünya Savaşı nedeni ile Türkiye'nin savaş önlemleri almasıdır. İkincisi para yokluğudur. Üçüncüsü ise Halkevlerinin ülke çapına epeyce yayılmış olmasıdır. Yani büyük merkezlerin hemen hepsinde Halkevi zaten açılmış durumdadır. Daha küçük kesimlerde ise Halkodası kurulması yoluna gidilmiştir. Çünkü Halkodaları da Halkevleri gibi görev yapmaktadırlar ve bunların giderleri daha azdır.

Halkevlerindeki dinamizmin düşmesi üzerine 1940 yılında bazı düzenlemelere gidilmiştir. Eski şartlarda bir Halkevinin açılabilmesi için üç kolun açılması gerekiyken, yeni düzenlemeye göre ise üç kolun yanında 200 kişilik bir salon, iki çalışma odası, bir kütüphane, jimnastik avlusu, en az bir odacı ve bir memur aylığı ile zaruri giderleri karşılayacak bir bütçenin olması gerekmektedir. Halkevi kollarından birisinin açılabilmesi için ise kayıtlı en az yirmi beş üyesinin bulunması lazımdı.⁹⁰ Bu düzenlemelere rağmen Halkevlerinin eski dinamizmi yakalanamamış özellikle de çok partili hayata geçişle birlikte eleştiri merkezleri haline gelmişler ve kapanış sürecine doğru hızla yol almaya başlamışlardır. DP iktidara geldiğinde yaklaşık olarak dört yüz Halkevi bulunuyordu ve bunlar CHP ile olan yakın ilişkilerinden dolayı kapatılacaklardı.⁹¹

Halkodalar

Bir yerde Halkevi açılabilmesi için belirli şartlar vardı. Ancak bazı kırsal kesimler bu şartları sağlamaktan yoksundu. En az üç şube açma şartını sağlayamadıkları gibi, üye sayısı az, bina ve gelirleri yoktu. 1940'lı yıllara gelindiğinde CHP köylerde yeterince yandaş sağlayamadığı, köyler için hedeflenen değişikliklere ulaşamadığı izlenimine ulaşmıştı. Bu nedenlerden dolayı buralarda Halkevlerinin görevini yapacak kurumlara ihtiyaç olduğu düşünüldü. Bu yeni kurumun adı Halkodası olarak belirlendi. 1939 yılında 20 maddeden meydana gelen Halkodaları talimatnamesi hazırlanmış ve 19 Şubat 1940 tarihinde 141 Halkodası açılmıştır.⁹² 1950 yılına gelinceye kadar sayıları 3500'ü bulmuştur. Hatta ilerleyen yıllarda Halkodalarından bazıları Halkevlerine dönüştürülmüştür.⁹³

Halkevlerinin Kapatılması

Halkevlerinin açılmasının yavaşlama nedenlerinden birisi de II. Dünya Savaşı nedeniyle ülkenin tedbirler almasıydı. I. Dünya Savaşı'nın en önemli sonucu cumhuriyet olmuş ve Türkiye cumhurleşen dünya konjonktüründe

⁹⁰ Zeyrek, a. g. e., s. 31.

⁹¹ Jansen, ibid, p. 355.

⁹² Zeyrek, a. g. e., s. 183.

⁹³ Çavdar, a. g. m., s. 882.

yerini almıştı. II. Dünya Savaşı'nın sonucu ise demokrasi olmuş ve dünyadaki birçok ülke demokrasiyi tercih etmiştir. Türkiye tıpkı birincisinde olduğu gibi ikincisinde de dünyanın gidişatına ayak uydurmuş ve demokrasiyi benimsemiş, çok partili hayata geçiş kararı almıştır.

Çok partili hayata geçiş kararı ile birlikte önce 1945 yılında Millî Kalkınma Partisi kurulmuştur. Ancak bu parti çok uzun ömürlü olmamış, beklediği ilgiyi görememiş ve kısa sürede yok olup gitmiştir. İkinci olarak ise 1946 yılında Demokrat Parti kurulmuştur. Demokrat Parti 1946 seçimlerinde mecliste 66 koltuk kazanmış ve bir sonraki seçimler için güçlü bir rakip olacağını sinyallerini vermişti.

DP'nin muhalefet olarak meclise girmesinden sonra Halkevleri de tartışılır bir konu haline gelmiştir. Çünkü Evler zaten CHP'nin kuruluşları gibi görülüyor ve bu konuda eleştiri alıyorlardı. Gerçekten de CHP ile Evler arasında güçlü bir bağ vardı. Bu konu eleştiri nedeni olmuştur. Ancak Evleri kuran ve gelişimi ile yakından ilgilenen organın CHP olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

CHP yeni duruma adapte olamamış, eski tutumunu devam ettirmişti. CHP'nin bu tutumu haklı olarak Demokrat Partililer tarafından eleştiriye tabi tutulmuştu. Çünkü Halkevlerinin gelirleri genellikle devlet tarafından sağlanıyordu. Dolayısıyla bir devlet kurumu imajı ortaya çıkmıştı. Bu durum Demokrat Partinin de bu kurumdan en azından tarafsızlık bekleme hakkını yaratmıştı.⁹⁴

Yapılan eleştiriler sonucunda 25 kişiden müteşekkil bir komisyon oluşturulmuş, çalışmalar sonucunda Evlerin tesis haline getirilmesi konusu üzerinde durulmuştur. Ancak Evler hiçbir zaman tesis haline getirilmemiştir. DP'lilerin Evlerin Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanması teklifi de söz konusu olmuştur.⁹⁵

1949 yılında yeniden açılan Türk Ocakları, Halkevlerine devredilen mal varlıklarını geri istemişlerdir. Bu nedenle eski Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, Halkevlerinin Rusya'daki Narodni dom'lara benzediğini ileri sürerek kurumu eleştirmiştir. Bu iddiaya karşılık Halkevlerini savunan CHP'li isim Cevat Dursunoğlu olacaktır. Cevat Dursunoğlu neden sadece Rusya örneğinin ileri sürüldüğünü sorarak, Almanya'da Volkhausların bulunduğunu ve

⁹⁴ Zeyrek, a. g. e., s. 101-102.

⁹⁵ Zeyrek, a. g. e., s. 109.

bu kurumların da birebir Halkevi olduğunu, bunların neden görülmediğini söyleyerek Halkevlerini savunacaktır.⁹⁶

Çok partili hayata geçince Halkevlerine olan maddi yardımlar önemli oranda kesilmiştir. Bunun gerekçesi ise Evlerin CHP'nin bir organı gibi görülmesidir. Bu nedenle sadece Londra ve büyük merkezlerdeki evlere yardım edilmiş, bunun sonucunda Halkevlerinin faaliyetleri zayıflamıştır.

14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP iktidar olmuş, CHP ise henüz daha şaşkınlığını üzerinden atamamış ve bunun geçici bir durum olduğunu düşünmüştür. Oysa DP, 27 Mayıs 1960 Darbesine kadar iktidara hâkim olacaktır. DP'nin iktidar olması ile birlikte Halkevleri tartışması şiddetlenerek devam etmiştir. CHP'liler Evleri savunan konuşmalar yapmışlar ve onların parti ayrımı gözetilmeksizin tüm gençlere ve tüm halka açık olduğunu vurgulamışlardır. Fakat uzlaşmaya varılamamış ve Evlerin kapatılması için önerge verilmiştir. Aslında geriye dönüp bakıldığında Başbakan Adnan Menderes'in de geçmişte bir Halkevi olduğu görülmektedir. Uzun yıllar Aydın Halkevi başkanlığını yürütmüş ve o dönemde bu kurumları övmüştü. Fakat şimdi kapanması için uğraşıyordu. Bu siyasi hayatın Halkevlerine oynadığı bir oyundu.

Halkevlerinin kapatılmasına neden olan yasa 8 Ağustos 1951 tarihinde 5830 sayılı yasa ile toplam üye sayısı 468 olan Mecliste 340 evet oyu almıştır. Yasa 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve böylece Halkevleri tarih olmuştur.

Evlerin kapanmasından sonra mal varlıklarına dâhil olan binaların bir kısmı yeniden açılmış olan Türk Ocaklarına verilmiş, bir kısmı ise hazineye devredilmiştir. Kütüphane, arşiv, fotoğraf vb. malzemelerin korunması için herhangi bir önlem alınmamış ve bünyesinde barındırdığı kültürel mirasın yok olup gitmesi⁹⁷ büyük bir kayıp olmuştur.

Sonuç

Halkevleri bazı kesimler tarafından eleştirilere maruz kalmışlardır. Bu eleştiriler Halkevlerinin halka yeterince inemediği, aydın ile halk arasındaki boşluğu iyice artırdığı, köylere giden ziyaretçilerin onlar gibi olmadıkları, CHP'nin bir organı gibi işledikleri... gibi konularda olmuştur. Kanaatimizce Halkevleri, Türk modernleşmesinin inkılâp evresinde önemli bir modernleştirici araç olarak faaliyetler yürütmüşlerdir. Öncelikle toplum olma bilinci uyandırmışlar ve yardımlaşma duygularını geliştirmişlerdir. Dil bayramları ve soyadı verme günleri düzenlemişler, inkılâpların yayılmasına ve benimsenmesine

⁹⁶ Çeçen, a. g. e., s. 202-203.

⁹⁷ Arkan, a. g. m., s. 279.

katkıda bulunmuşlardır. Halka hem kendi dilini hem de Batı dillerini tanıtmışlardır. Açtıkları okuma yazma kursları ile halkın okuma yazma oranını artırmışlar, kütüphaneleri vasıtası ile hem öğrencilere yardımcı olmuşlar hem de okuma alışkanlığı kazanılmasını sağlamışlardır. Yerli malı kullanımını ve tutumlu olmayı savunmuşlardır. Sağlık konusunda halkı özellikle de köylüleri bilinçlendirmişler, onlara tarıma ve günlük hayata yönelik işlevsel bilgiler vermişlerdir. Kadınlara ayrı bir önem verilmiş, açılan kurslara devam eden kadınların hem sosyalleşmelerini hem de para kazanarak aile bütçesine katkıda bulunmalarını sağlamışlardır. Gençlerin kötü alışkanlıklardan uzak durmalarına çalışmışlardır. Dil, tarih ve folklor konularında araştırmalar yapmışlar, halkın güzel sanatlar ile tanışmasını sağlarken modern tarzda eğlenceler düzenlemişler ve halkın kültür seviyesini artırmışlardır. İnsanların hem tiyatro, sinema gibi görsel sanatları hem de güzel sanatlar alanında Batılı ve millî unsurları tanımalarına vesile olmuşlardır. Her şeyden önemlisi de sistemin yurttaşının ortaya çıkışına önemli katkılar yapmışlardır. Yani Halkevleri faaliyetinde buldukları dönemde ciddi işlere imza atmışlar, toplumun önde gelen kültür kurumları olmuşlardır.

Pek çok alanda yararlılık gösteren bu kurumlar kapatılmak yerine düzenlenerek daha işlevsel hale getirilebilirlerdi. DP, Halkevlerini CHP'nin bir organı olmakla suçluyordu. İktidara geldiğinde kurumu kapatmak yerine eleştirdiği bu ve benzeri noktalarda yeniden yapılanma başlatarak 1932 yılından beri faaliyet gösteren Halkevlerini kurtarabilir ve daha verimli hale getirebilirdi.

KAYNAKÇA

- Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları*. [http:// w3. balikesir. edu. tr/mozsari/ Halkevleri.htm](http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm), Erişim tarihi: 24 Eylül 2010
- ARIKAN, Zeki, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C. 6, S. 23, ss. 261-280.
- AYDIN, Ertan, "The Peculiarities of Turkish Revolutionary Ideology In The 1930s: The İlkü Version of Kemalism, 1933-1936", A PhD Dissersation, Bilkent University, Ankara, 2003.
- BAYINDIR, Nida, "Atatürk ve Halk Eğitimi", <http://uvt.ulakbim.gov.tr>, Erişim Tarihi: 12 Mart 2011.
- C.H.P Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Ankara, 1940.
- ÇAVDAR, Tevfik, "Halkevleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 4, İletişim Yay., 1983, ss. 877-884.
- _____, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.
- ÇEÇEN, Anıl, Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
- DURUKAN, Ayşe-ULUSU URAZ, Türkan, "Cumhuriyetin kültür kurumu olarak Halkevi Binaları", itüdergisi/a, mimarlık, planlama, tasarım. C. 7, S. 1, 2009, ss. 38-49.
- ERTUNÇ, Ahmet Cemil, Cumhuriyetin Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü-Bugünü, Pınar Yay., İstanbul, 2005.
- Falih Rıfki (ATAY), Yeni Rusya, Ankara, 1931.

- GEORGEON, François, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, (Çev. Ali Berktaş), YKY., İstanbul, 2006.
- GURALLAR YEŞİLKAYA, Neşe, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yay., 2003.
- GÜRÇAĞLAR TAHİR, Şehnaz, *The Politics and poetics of translation in Turkey, 1923-1960*, Boğaziçi University, Institute of Social Sciens, 2001.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Halkevlerinin Rolü*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10212.pdf>, Erişim Tarihi: 23 Mart 2011, ss. 391-400
- İNALCIK, Halil, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, Kırmızı Yay., İstanbul, 2007.
- JANSEN, H. William, "Turkish Folklore: An Introduction, *The Journal of American Folklore*", *Folklore Research around the World: A North American Point of View*. Vol. 74, No. 294
- KARAER, İbrahim, *Türk Ocakları ve İnkılaplar*, Ankara Ün. Türk İnkılap Tarihi Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1989
- KARAÖMERLİOĞLU, M. Asim, "The People's Houses and the Cult of the Peasant in Turkey", *Middle Eastern Studies*, Vol. 34, No. 4, Turkey before and after Atatürk: Internal and External Affairs (October 1998) Taylor&Francis, Ltd, pp. 67-91.
- KARPAT, H. Kemal, "The Impact of The People's Houses on The Development of Communication in Turkey: 1931-1951", *Die Welt des Islams*, New Series, Vol. 15, Issue ¼, 1974, pp. 69-84.
- _____, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yay. İstanbul, 2010.
- KIRBY, Fay, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, (Çev. Niyazi Berkes), Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2010.
- KOÇAK, Cemil, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim Yay., İstanbul, 2009.
- KÜÇÜKÜĞÜRLÜ, Murat-OKUR, Mehmet, *Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri*, Derya Kitabevi, Trabzon, 2007.
- SARINAY, Yusuf, "İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, ss. 819-833.
- SÖZEN, Ahmet, "Changing Fundamental Principles in Turkish Foreign Policy Making", *Annual Conference of the International Studies Association in San Diego, USA, March 2006 22-25*, <http://ir.emu.edu.tr/staff/sozen/pub/sozen%20isa2006.pdf>, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2010
- ŞİMŞEK, Sefa, " 'People's Houses' as a Nationwide Project For Ideological Mobilization in Early Republican Turkey", *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 1, 2005, pp. 71-91.
- TOKSOY, Nurcan, *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Kitabevi, Ankara, 2007.
- URAN, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Anı Yay., İstanbul, 2007.
- ÜLTANIR, Emel-ÜLTANIR, Gürcan, " Estonya, İngiltere ve Türkiye'de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. C. 1, S. 1, Haziran 2005, ss. 1-23.
- ÜSTEL, Füsun, "Türk Ocakları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C. 4-Milliyetçilik, İletişim Yay, İstanbul 2002, ss. 263-268
- _____, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yay., İstanbul, 1997
- YAPICI, Mehmet, *Yaygın Eğitim*, <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=122>, Erişim Tarihi: 12 Mart 2011
- YILMAZ, Mehmet Serhat, "Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka İnkılabı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*. C. 13. No: 1, 2005, ss. 223-232
- ZEYREK, Şerafettin, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yay., Ankara, 2006.
- ZURCHER, E. Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 2006